

รูปแบบการปกครองแบบประชาธิปไตย* DEMOCRATIC FORM OF GOVERNMENT

ศิริพงษ์ จาดไร่ชิง

Siripong Jadraiking

กัญจิรา วิจิตรวัชรารักษ์

Kanjira Wijitwatcharak

พระมหาอรุณ ปญฺญารุโณ

Phramaha ArunPanyaruno

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Mahamakut Buddhist University, Thailand.

Email: Siripongnote69@gmail.com

บทคัดย่อ

รูปแบบการเมืองการปกครองในโลกปัจจุบัน มีลักษณะการปกครองแบ่งคร่าวๆ ได้เป็น 2 แบบ คือ ระบอบประชาธิปไตย ซึ่งแบ่งย่อยออกได้อีกเป็น 2 ประเภทคือ แบบมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข และแบบมีประธานาธิบดีเป็นประมุข ระบอบประชาธิปไตยเป็นระบอบการปกครองแบบหนึ่งซึ่งพลเมืองเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยและเลือกผู้ปกครองซึ่งทำหน้าที่ออกกฎหมาย โดยพลเมืองอาจใช้อำนาจของตนด้วยตนเองหรือผ่านผู้แทนที่เลือกไปใช้อำนาจแทนก็ได้ การตัดสินใจผู้ใดเป็นพลเมืองบ้างและการแบ่งปันอำนาจในหมู่พลเมืองเป็นอย่างไรนั้นมีการเปลี่ยนแปลงตามเวลาและแต่ละประเทศเปลี่ยนแปลงในอัตราไม่เท่ากัน นอกจากการเลือกตั้งแล้ว ความคิดที่เป็นรากฐานของประชาธิปไตย ได้แก่ เสรีภาพในการชุมนุมและการพูด การไม่แบ่งแยกและความเสมอภาค สิทธิพลเมือง ความยินยอม สิทธิในการมีชีวิตและสิทธิฝ่ายข้างน้อย นอกจากนี้ ประชาธิปไตยยังทำให้ทุกฝ่ายตระหนักถึงผลประโยชน์ของตนและแบ่งอำนาจจากกลุ่มคนมาเป็นชุดกฎเกณฑ์แทน เนื่องจาก คำว่า ประชาธิปไตย ประกอบด้วยคำว่า "ประชา" ซึ่งหมายถึง "ปวงชน" และ "อธิปไตย" ซึ่งหมายถึง "ความเป็นใหญ่" เมื่อรวมกันจึงหมายถึง "ความเป็นใหญ่ของปวงชน"

คำสำคัญ: การเมือง, การปกครอง, สังคม

* Received: 9 April 2021; Revised: 12 May 2021; Accepted: 13 June 2021

Abstract

Political form of government in today's world There are roughly two types of governance, namely democracy. Which can be further subdivided into 2 types: a monarch as head of state and with the President as Head of State Democracy is a form of government in which citizens own sovereignty and choose a ruler who makes laws. Citizens may exercise their powers by themselves or through representatives elected to exercise their powers instead. The determination of who is a citizen and how power is shared among the citizens changes over time and varies from country to country at different rates. In addition to the election The fundamental idea of democracy is freedom of assembly and speech. inclusiveness and equality, civil rights, consent, right to life and minority rights. Democracy also makes everyone aware of their interests and divides power from groups to a set of rules instead. that "pracha" which means "people" and "sovereignty" which means "greatness" together therefore means "The greatness of the people"

Keywords: Politics, Government, Social

บทนำ

ประชาธิปไตยเป็นระบอบการเมืองการปกครองที่โลกปัจจุบันนิยมใช้มากที่สุด โดยยึดหลักปฏิบัติพื้นฐานคล้ายกันคือมีโครงสร้างที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ ประชาชนเลือกผู้แทนเข้าไปทำหน้าที่นิติบัญญัติในรัฐสภาและเลือกผู้แทนไปเป็นรัฐบาลในฝ่ายบริหารอีกต่อหนึ่ง ขณะเดียวกันประชาชนก็อาจเข้ามีส่วนร่วม ร่วมโดยตรงและโดยอ้อมในกิจกรรมทางการเมืองต่างๆ ตามแต่โอกาสและความประสงค์ของตน โดยยึดลักษณะพื้นฐานของประชาธิปไตย ใช้ส่วนใหญ่เป็นเสียงสนับสนุนการตัดสินใจในเรื่องต่างๆ อันเป็นกิจกรรมสาธารณะ แต่ก็ยังใส่ใจดูแลเสียงข้างน้อยในสังคมอย่างเสมอภาคกัน เมื่อแต่ละประเทศนำแนวคิดและหลักการพื้นฐานของประชาธิปไตยไปใช้ก็มีการวิวัฒนาการกระบวนการ ประชาธิปไตยให้เหมาะสมกับสังคม วัฒนธรรมและวิถีชีวิตของแต่ละประเทศ ทำให้ประชาธิปไตยแต่ละประเทศมีรูปแบบเฉพาะมีกระบวนการพัฒนาการเมืองต่างกัน มีผลสำเร็จ ล้มเหลวที่แตกต่างหลากหลาย (อุทัย หิรัญโต, 2542)

ประชาธิปไตยเกิดขึ้นเป็นครั้งแรกของโลก จากแนวคิดปรัชญาของกรีกในยุคโบราณ โดยนักปราชญ์เพลโตผู้ลือชื่อ ได้เปรียบเทียบประชาธิปไตยในทัศนะของเขาว่าเป็นการปกครองโดยผู้ถูกปกครอง ซึ่งเป็นรูปแบบทางเลือกสำหรับระบอบราชาธิปไตย คอมมิวนิสต์และเศรษฐกิจประชาธิปไตย โดยประชาธิปไตยแบบกรุงเอเธนส์เป็นการปกครองแบบประชาธิปไตยทางตรง ซึ่งประชาธิปไตยแบบเอเธนส์ มีความโดดเด่นอันเป็นเอกลักษณ์อยู่ 2 ประการ ได้แก่ มีการคัดเลือกพลเมืองเข้าสู่งานทำงานของราชการ และมีการรวมตัวของพลเมืองจำนวนมาก ประชาธิปไตยยุคโบราณมีต้นกำเนิดที่นครรัฐเอเธนส์ ในช่วงประมาณ 500 ปีก่อนคริสตกาล ภายใต้เงื่อนไขและปัจจัยเฉพาะทั้งทางด้านพื้นที่ตั้ง สภาพภูมิศาสตร์ ภูมิอากาศ ขนาดของพื้นที่หรือตัวนครรัฐและจำนวนประชากรโดยเฉพาะอย่างยิ่งสมาชิกในฐานะพลเมือง เส้นทางพัฒนาการประชาธิปไตยนครรัฐเอเธนส์ผ่านการปฏิรูปจากรัฐบุรุษและนักการเมือง ตั้งแต่โซลอน ไครธีนิสและเพอคลีส ทั้งในส่วนของกฎหมาย สถาบันทางการเมืองและแนวคิดเพื่อเปิดโอกาสและเอื้ออำนวยต่อพลเมืองให้เข้ามามีส่วนร่วมในทางการเมืองทำหน้าที่ทั้งในส่วนพลเมืองและผู้ปกครอง พัฒนาการปกครองโดยประชาชนได้รับความนิยมจากชาวโรมันในช่วงการปกครองด้วยระบอบสาธารณรัฐที่กินระยะเวลาในช่วง 700 ปีก่อนคริสตกาลมาถึงต้นคริสต์วรรษที่หนึ่ง แนวคิดและระบอบสาธารณรัฐโรมันได้อิทธิพลความคิดมาจากงานของอริสโตเติลและโพลีบิอัส ในเรื่องรูปแบบการปกครองผสม และซีเซโรในฐานะนักปรัชญาการเมืองคนสำคัญของชาวโรมันที่ให้ความสำคัญกับสำนักความเป็นพลเมือง จิตวิญญาณสาธารณะและความรักในปิตุภูมิ ขณะเดียวกันโรมันก็ได้สร้างและพัฒนาสถาบันทางการเมืองภายใต้ระบอบสาธารณรัฐขึ้นมาได้แก่กงสุล วุฒิสภาและสภาประชาชน วางอยู่บนพื้นฐานแนวคิดในเรื่องให้อำนาจเกิดความสมดุล ซึ่งแนวคิดและสถาบันทางการเมืองของโรมันได้ส่งอิทธิพลต่อนักปรัชญาการเมืองและสถาบันทางการเมืองในยุคต่อมา (กระมล ทองธรรมชาติ และคณะ, 2531)

ทั้งนี้ประชาธิปไตยถูกใช้ในความหมายต่างกันหลายความหมาย ทั้งที่เข้าใจว่าเป็นการปกครองหนึ่งซึ่งสิทธิในการตัดสินใจทางการเมืองนั้นเป็นของประชาชนเป็นผู้ใช้โดยตรงผ่านระบบการเลือกตั้งและประชาชนใช้สิทธินั้นผ่านทางผู้แทนที่ประชาชนเลือกให้เข้าทำหน้าที่แทน โดยประชาชนไม่มีสิทธิในการปกครองด้วยตนเอง และประชาชนสามารถใช้อำนาจตัดสินใจในขอบเขตจำกัดของรัฐธรรมนูญซึ่งได้รับรองสิทธิไว้ ประชาธิปไตยจึงถูกนำมาใช้อธิบายระบบการเมืองหรือสังคมการปกครองในแต่ละประเทศ การที่ประชาชนจะมีความเป็นใหญ่ในการแสดงมิตินี้ได้ก็จำเป็นที่ชนทุกคนรวมกันเป็นปวงชนนั้นต้องมีสิทธิและหน้าที่ของมนุษย์ชน อันเป็นสิทธิและหน้าที่ตามธรรมชาติของทุกคนที่เกิดมาเป็นมนุษย์ คือ สิทธิเสรีภาพและความเสมอภาคซึ่งมนุษย์จะต้องใช้พร้อมกันกับหน้าที่ มิให้เกิดความเสียหายแก่เพื่อนมนุษย์อื่นและหมู่คนอื่นหรือปวงชนเป็นส่วนรวม ถ้าประชาชนส่วนมากซึ่งเป็นสามัญชน ถูกตัดสิทธิมนุษยชนโดยให้มีหน้าที่แต่อย่างเดียว สามัญชนก็มีลักษณะเป็นทาสหรือข้าไพร่ของชนส่วนน้อยซึ่งมีสิทธิใหญ่ยิ่ง หรือ

อธิปไตย แบบการปกครองจึงไม่ใช่ประชาธิปไตย ถ้าสามัญชนมีสิทธิมนุษยชนอย่างเดี่ยวโดยไม่มีหน้าที่มนุษยชนแบบการปกครองก็เกินขอบเขตของประชาธิปไตย

ความหมายของประชาธิปไตย

จากเนื้อหาข้างต้นที่กล่าวมา ศาสตราจารย์ ปรีดี พนมยงค์ ให้ความหมายของคำว่า ประชาธิปไตย ในงานเขียนประชาธิปไตย เบื้องต้นสำหรับสามัญชน ไว้ว่า ประชาธิปไตย ประกอบด้วยคำว่า ประชา หมายถึงหมู่คนคือปวงชนกับคำว่า อธิปไตย หมายถึงความเป็นใหญ่ คำว่า ประชาธิปไตย จึงหมายถึง “ความเป็นใหญ่ของปวงชน

คำว่า “ประชาธิปไตย” ประกอบด้วยคำว่า “ประชา” หมายถึงหมู่คนคือปวงชนกับคำว่า อธิปไตย หมายถึง ความเป็นใหญ่ ดังนั้นคำว่า “ประชาธิปไตย” จึงหมายถึง “ความเป็นใหญ่ของปวงชน” ตามคำกล่าวของอดีตประธานาธิบดีแห่งสหรัฐอเมริกาอับราฮัมลินคอล์น ประชาธิปไตย คือการปกครองของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน ความหมายตามพจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน คำว่า “ประชาธิปไตย” คือ “แบบการปกครองที่ถือมติปวงชนเป็นใหญ่” ดังนั้น “ประชาธิปไตย” ที่คนเข้าใจกันทั่วไปในบริบทสากลก็คือระบอบการปกครองที่มีประชาชนเป็นเจ้าของ อำนาจอธิปไตย ตลอดจนมีสิทธิเสรีภาพตามกฎหมายอย่างเท่าเทียมกันอำนาจของรัฐมาจากเสียงข้างมากของพลเมือง โดยพลเมืองอาจใช้อำนาจของตนโดยตรง หรือผ่านผู้แทนที่ตนเลือกไปใช้อำนาจแทนก็ได้ และการดำเนินการของรัฐ จำเป็นต้องถือตามมติเสียงข้างมากเป็นตัวตัดสิน การเข้ามามีส่วนร่วมหรือเสียงของประชาชน ใช้อำนาจนี้ผ่าน ทางองค์กรทางการเมืองต่างๆ เพื่อประโยชน์สุขของตนเอง บาทบาทของประชาชนในทางการเมืองจึงมีความสำคัญมากในระบอบนี้จนมีผู้กล่าวว่า ประชาธิปไตยนับถือว่าประชาชน คือเสียงสวรรค์เป็นระบอบนี้เปิดโอกาสให้ประชาชนร่วมดำเนินการเพื่ออิสระสร้างสรรค์สังคมของตนเองกิจกรรมการเข้าร่วมทางการเมืองของประชาชนดังนั้น การปกครองระบอบ ประชาธิปไตยจึงเป็นการปกครองระบอบเดียวที่ประชาชนมีสิทธิและเสรีภาพของประชาชน (ไชยันต์ ไชยพร, 2542)

รูปแบบการปกครองระบอบประชาธิปไตย

รูปแบบการปกครองระบอบประชาธิปไตยมีอยู่ด้วยกันรูปแบบ 3 แบบ ได้แก่

1. ประชาธิปไตยทางตรง (Direct Democracy) หรือประชาธิปไตยบริสุทธิ์ (Pure Democracy) คือรูปแบบการปกครองโดยที่พลเมืองสามารถมีส่วนร่วมกับการตัดสินใจใดๆ ได้

โดยตรงโดยไม่ต้องอาศัยคนกลางหรือผู้ทำหน้าที่แทนตน รวมไปถึงการร่างกฎหมายและนโยบายของรัฐบาลเช่น ประชาธิปไตยแบบเอเธนส์(Athenian Democracy)

2.ประชาธิปไตยแบบมีผู้แทน (Representative Democracy) หรือประชาธิปไตยทางอ้อม (Indirect Democracy) คือการปกครองที่ประชาชนเลือกผู้แทนไปทำหน้าที่ร่วมตัดสินใจทางการเมืองแทนตนในรัฐสภาซึ่งผู้แทนอาจมาจากการเลือกตั้ง หรือมาจากการสรรหาตามรัฐธรรมนูญหรือมาจากการกำหนดโดยพรรคการเมืองหรืออาจใช้รูปแบบผสมผสานกัน รูปแบบที่ใช้กันอย่างแพร่หลายที่สุดในสมัยปัจจุบันแบ่งเป็น

2.1 ระบบรัฐสภา (Parliamentary Democracy) คือรูปแบบการปกครองที่รัฐบาลได้รับการเลือกเข้ามาจากความเห็นชอบของรัฐสภาโดยประมุขแห่งรัฐอาจเป็นกษัตริย์หรือประธานาธิบดีก็ได้แต่ประมุขฝ่ายบริหารคือนายกรัฐมนตรี

2.2 ระบบประธานาธิบดี(Presidential system) คือรูปแบบการปกครองที่อำนาจนิติบัญญัติและอำนาจบริหารแยกออกจากกันโดยมีประธานาธิบดีเป็นประมุขแห่งรัฐและได้รับการเลือกตั้งเข้ามาโดยตรงจากประชาชน

2.3 ระบบกึ่งประธานาธิบดี(Semi-presidential system) คือรูปแบบการปกครองที่ผสมผสานระหว่างระบบรัฐสภาและระบบประธานาธิบดีโดยมีประธานาธิบดีเป็นประมุขแห่งรัฐซึ่งได้รับการเลือกตั้งเข้ามาโดยตรงจากประชาชนและมีการแต่งตั้งคณะรัฐบาลขึ้นมาเพื่อใช้อำนาจบริหาร

2.3 ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (Participatory democracy) คือรูปแบบการปกครองที่เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมนำเสนอมุมมองทางการเมืองนอกเหนือไปจากการเลือกผู้แทนเท่านั้น (ณัชชาภัทร อุ่นตรงจิตร, 2547)

ประเทศที่ปกครองโดยระบอบประชาธิปไตยทางตรง

ประชาธิปไตยทางตรง เป็นรูปแบบการปกครองโดยที่พลเมืองสามารถมีส่วนร่วมกับการตัดสินใจใดๆ ได้โดยตรง โดยไม่ต้องอาศัยคนกลางหรือผู้ทำหน้าที่แทนตน ผู้สนับสนุนประชาธิปไตยทางตรงได้โต้แย้งว่าประชาธิปไตยในปัจจุบันนั้น ควรจะให้ประชาชนมีส่วนร่วมมากกว่าระเบียบการพื้นฐานอย่างการเลือกตั้งเท่านั้นประชาธิปไตยทางตรงนับจนถึงปัจจุบันนี้เป็นเพียงรูปแบบที่ไม่ค่อยแพร่หลายนัก เนื่องจากรูปแบบการปกครองดังกล่าวสามารถใช้ได้กับชุมชนที่มีกลุ่มคนขนาดเล็กเท่านั้น ซึ่งโดยปกติแล้วจะเป็นนครรัฐ อย่างไรก็ตาม ประชาธิปไตยทางตรงสามารถพบเห็นได้ในสวิตเซอร์แลนด์ ซึ่งผู้มีสิทธิลงคะแนนกว่าห้าล้านคนสามารถลงประชามติ ประมาณสองถึงสี่ครั้งต่อปี การปกครองแบบประชาธิปไตยทางตรงยังสามารถใช้ได้กับการปกครองที่มีขอบเขตเป็นจังหวัด ในระดับประเทศ ส่วนที่เป็นประชาธิปไตยทางตรงมีการลงประชามติ การริเริ่มออกกฎหมายและการถอดถอนผู้ได้รับเลือกตั้ง โดยการทำควมเข้าใจเรื่องประชาธิปไตยทางตรงอาจจะพิจารณาได้ใน 2 แนวทางด้วยกัน กล่าวคือ แนวทาง

แรก การพิจารณาในฐานะตัวแบบของประชาธิปไตย แนวทางที่สองคือ การพิจารณาในฐานะแนวคิดทางการเมือง ซึ่งไม่มีความหมายตายตัวแน่นอน แต่เป็นแนวคิดเชิง ยุทธศาสตร์ (Strategic Concept) ที่ฝ่ายต่างๆ มุ่งสร้างนิยาม ความหมาย และปฏิบัติการ จากประสบการณ์ของปัญหาและการแสวงหาทางออกของสังคมการเมืองที่ตนเผชิญ และมีบทเรียนจากการสร้างและจรรโลงประชาธิปไตยในเส้นทางของตน ในฐานะตัวแบบประชาธิปไตยทางตรง (Direct Democracy) มาจากความหมายดั้งเดิมว่า ประชาธิปไตยบริสุทธิ์ (Pure Democracy) เป็นแนวคิดที่ประกอบด้วยรูปแบบของประชาธิปไตย และทฤษฎีว่าด้วยพลเมือง หลักการสำคัญของประชาธิปไตยทางตรงคือ อำนาจอธิปไตยมีที่มาจากองค์ประชุมของประชาชน ซึ่งเป็นกลุ่มประชาชนพลเมืองที่เลือกแล้วว่าต้องการมีส่วนร่วมในการปกครอง โดยประชาธิปไตยทางตรงเกิดขึ้นในนครรัฐเอเธนส์เมื่อประมาณ 508-507 ก่อนคริสตกาล และสิ้นสุดลงในราวปี 321 ก่อนคริสตกาล

นครรัฐดังกล่าวมีพื้นที่เพียง 2,500 ตารางกิโลเมตร มีประชากรประมาณ 40,000 คน และมีรูปแบบการปกครองโดยให้พลเมืองมีส่วนร่วมทางการเมือง โดยตรงผ่านสภาประชาชน เพื่อพิจารณาตัดสินกิจการสาธารณะด้วยตนเอง แต่การประชุมก็ใช้วิธีการให้พลเมืองจับฉลากหมุนเวียนกันประชุม โดยความเป็นพลเมืองถูกกำหนดเอาไว้เพียงว่าเป็นผู้ชายที่มี อายุไม่ต่ำกว่า 18 ปีมีบิดาเป็นคนเอเธนส์ แต่ไม่รวมผู้หญิงและทาส การปกครองในระบอบ หัวใจสำคัญของประชาธิปไตยทางตรงจึงอยู่ที่การให้สิทธิขั้นพื้นฐานสุดท้ายในการตัดสินใจต่อ ประเด็นทางการเมืองหรือประเด็นสาธารณะโดยพลเมือง และภายใต้หลักความเชื่อเรื่องอำนาจ อธิปไตยเป็นของปวงชน ประชาธิปไตยทางตรงจึงเป็นการที่ประชาชนใช้อำนาจอธิปไตยโดยตรงในการออกกฎหมาย กฎระเบียบ ตลอดจนการใช้อำนาจในการตัดสินพิจารณาตัดสินแทนที่จะใช้วิธีการลงคะแนนเสียงเลือกผู้แทนแล้วมอบอำนาจให้ไปทำหน้าที่ออกกฎหมาย (ชัยอนันต์ สมุทวณิช, 2523)

ปัญหาของประชาธิปไตยแบบทางตรง

แม้ตัวแบบประชาธิปไตยทางตรงแบบคลาสสิกหรือประชาธิปไตยโบราณของกรีก จะไม่เกิดขึ้นจริงในสังคมการเมืองสมัยใหม่ เพราะเส้นทางการสร้างและจรรโลงประชาธิปไตยที่สำคัญในยุคสมัยใหม่คือประชาธิปไตยแบบตัวแทน แต่ภายใต้บริบทของปัญหาการสร้างและจรรโลงประชาธิปไตยในประเทศต่างๆ ก็ได้นำมาสู่การ “ปฏิรูป” ทบทวนประชาธิปไตยแบบตัวแทนที่สถาปนาขึ้น โดยมีปัญหาในระบบตัวแทนคือ นักการเมือง นักเลือกตั้ง ซึ่งเป็นผู้แทนมักจะตัดสินใจที่เบี่ยงเบนไปจากความต้องการของผู้ออกเสียงเลือกตั้ง โดยตัวแสดงทางการเมืองเหล่านี้ได้กระทำการบนฐานผลประโยชน์ จุดยืนอุดมการณ์ของตนเอง นอกจากนี้ นักการเมืองในระบบตัวแทนยังมักตกอยู่ภายใต้การกำกับของพรรคการเมือง ซึ่งอยู่ในการครอบงำโดยหัวหน้าพรรคและชนชั้นนำทางการเมืองจำนวนไม่มากนัก และมีเครือข่าย

ความสัมพันธ์ทางการเมืองของกลุ่มเฉพาะ ซึ่งทำให้การตัดสินใจทางการเมืองถูกจำกัดด้วยขอบ
วงของความสัมพันธ์ดังกล่าวนี้ การลดความเชื่อมั่นของประชาชนที่มีต่อโครงสร้างสถาบันทาง
การเมืองในระบบตัวแทน จึงเกิดขึ้นอย่างกว้างขวางดังสามารถพิจารณาได้จากผลการสำรวจ
ความคิดเห็นของประชาชนในประเทศอุตสาหกรรมก้าวหน้า ซึ่งได้สะท้อนให้เห็นถึงปัญหาของ
สถาบันทางการเมืองและความเชื่อถือที่ผู้คนมีต่อนักการเมืองที่มาจากการเลือกตั้งอย่างชัดเจน
ดังกรณีสหรัฐอเมริกา พบว่า ในปี 1966 ประชาชน ร้อยละ 41.0 และ 42.0 เคยให้ความเชื่อมั่น
ต่อระบบประธานาธิบดี และสภาครองเกรสตามลำดับ แต่ในปี 1996 ความเชื่อมั่นกลับตกลงมา
เหลือเพียงร้อยละ 13.0 และ 5.0 ตามลำดับเท่านั้น ในด้านกระบวนการลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง
ผู้แทนซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของประชาธิปไตย ตัวแทน เมื่อพิจารณาจากร้อยละการลงคะแนน
เสียงเลือกตั้ง ในช่วงค.ศ.1980-2000 กลับพบว่ามีสัดส่วนที่ต่ำลงในทิศทางเดียวกัน กล่าวคือ
ในสหรัฐอเมริกาเท่านั้นที่มีแนวโน้มสูงขึ้นเล็กน้อย แต่ในประเทศประชาธิปไตยดั้งเดิมอื่นๆ กลับ
มีสัดส่วนร้อยละการลงคะแนนเสียงลดลงทุกประเทศ นอกจากนี้ยังพบว่า สัดส่วนการเป็น
สมาชิกพรรคการเมืองในประเทศต่างๆ ก็มีแนวโน้มลดลงเช่นกัน ดังเช่น กรณีอังกฤษ การเป็น
สมาชิกพรรคการเมืองได้ลดลงครึ่งหนึ่งในช่วง 20 ปีที่ผ่านมา

ในขณะที่การสำรวจความคิดเห็นในสหรัฐอเมริกา พบว่าประชาชนทั้งในระดับมลรัฐ
และระดับท้องถิ่นมากกว่า ร้อยละ 70 เห็นด้วยกับประชาธิปไตยทางตรง ความเห็นดังกล่าว
สะท้อนว่าประชาชนให้ความยอมรับต่อทั้งกระบวนการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งและการเป็น
สมาชิกพรรคการเมืองน้อยลงเป็นอย่างมาก การสร้างจรรยาบรรณประชาธิปไตยแบบตัวแทน ซึ่งเป็น
การสถาปนาขึ้นมาเพื่อลดอำนาจของพระมหากษัตริย์ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ หรือ
ระบอบอภิชนาธิปไตย ซึ่งเป็นการปกครองโดยอภิชนคนชั้นสูง ที่เกิดขึ้นในยุคสมัยใหม่จึงมี
แนวโน้มที่จะถูกท้าทายมากขึ้นทุกๆ ในสังคมปัจจุบัน ในพัฒนาการของประชาธิปไตยแบบ
ตัวแทนจึงได้เกิดกลไกการควบคุมนักการเมือง การคอร์รัปชัน และการใช้อำนาจที่ฉ้อฉล
เบี่ยงเบนไปจากเจตนารมณ์ของผู้ลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง ดังเช่นมาตรการป้องกันผลประโยชน์
ทับซ้อนจากการใช้อำนาจทางการเมืองเพื่อแสวงหาผลประโยชน์ทางธุรกิจ (เช่น การห้ามรับ
สัมปทาน ถือหุ้นในบริษัทธุรกิจ) การสร้างกลไกตรวจสอบถ่วงดุลต่างๆ เพื่อให้เกิดการคาน
อำนาจในหลายมิติ เช่น การสร้างเงื่อนไขให้มีการแข่งขันระหว่างพรรคการเมืองต่างๆ รวมทั้ง
แนวคิดในการจัดตั้งองค์กรอิสระ ปัญหาความไม่เพียงพอของประชาธิปไตยแบบตัวแทนจึงเกิด
การปฏิรูปโดยการขยายมาสู่ประชาธิปไตยทางตรงนั่นเอง ดังนั้นประชาธิปไตยทางตรงร่วมสมัย
จึงไม่ได้มีรากเหง้ามาจากกรีกโบราณ แต่เกิดขึ้นภายใต้บริบทข้อจำกัดของประชาธิปไตยแบบ
ตัวแทน โดยการขยายความเป็นไปได้ในการแสดงออกซึ่งผลประโยชน์ของผู้คน ดังที่เกิดขึ้นใน
สวิตเซอร์แลนด์และมีอิทธิพลต่อประเทศอื่นๆ เช่น เยอรมัน ฝรั่งเศส ประชาธิปไตยทางตรงที่
ขยายตัวอย่างกว้างขวางในทศวรรษที่ 21 สะท้อนถึงกระบวนการสร้างและจรรยาบรรณ
ประชาธิปไตยที่มีแนวโน้มสำคัญคือ การเปลี่ยนแปลงประชาธิปไตยแบบงานอดิเรก (Part-time

Democracy) หรือประชาธิปไตยที่ผู้คนมีส่วนร่วมทางการเมืองด้วยการหย่อนบัตร เลือกตั้งเพียง 10 วินาที มาสู่ประชาธิปไตยแบบเต็มเวลา (Full-time Democracy) ซึ่งกลไก เครื่องมือที่เกิดขึ้นมารองรับที่สำคัญได้แก่ การลงประชามติ (Referendum) และการริเริ่มเสนอร่างกฎหมายโดยประชาชน (Initiative) การสำรวจประชามติแบบปรึกษาหารือ (Deliberative Polls) และคณะลูกขุนโดยพลเมือง (Citizens' Juries) การจัดการชีวิตสาธารณะของประชาชนโดยตรง ระดับท้องถิ่นในลักษณะต่างๆ สวิตเซอร์แลนด์ที่บุกเบิกและเป็นแบบอย่าง ประชาธิปไตยทางตรงสมัยใหม่ก็มีลักษณะเป็นกึ่งประชาธิปไตยแบบตัวแทน-กึ่งประชาธิปไตยทางตรง (ธานินทร์ กรัยวิเชียร, 2520)

ประชาธิปไตยแบบมีผู้แทน

ประชาธิปไตยแบบมีผู้แทน เกี่ยวข้องกับการเลือกเจ้าหน้าที่รัฐบาลโดยผู้ที่ประชาชนเลือกไปทำหน้าที่แทนตน หากประมุขแห่งรัฐถูกเลือกตั้งตามครรลองประชาธิปไตยเช่นกัน ประเทศนั้นจะเรียกว่า สาธารณรัฐประชาธิปไตย กลไกที่พบมากที่สุดเกี่ยวกับการเลือกตั้งผู้ลงสมัครด้วยเสียงข้างมากหรือคะแนนเสียงเหนือกว่าผู้แทนอาจได้รับเลือกตั้งหรือเป็นผู้แทนทางทูตโดยเขตหรือเขตเลือกตั้งเฉพาะ หรือเป็นผู้แทนผู้มีสิทธิเลือกตั้งทั้งหมดโดยสัดส่วนในระบบสัดส่วน หรืออาจใช้สองรูปแบบผสมกัน คุณลักษณะของประชาธิปไตยแบบมีผู้แทน คือ ขณะที่ประชาชนเลือกผู้แทนไปทำหน้าที่เพื่อประโยชน์ของประชาชน แต่ผู้แทนเหล่านั้นก็มีเสรีภาพในการตัดสินใจขอด้วยตนเอง และเลือกวิธีการดำเนินการต่างๆ ได้เอง ในปัจจุบันรูปแบบการปกครองระบอบประชาธิปไตยแบบตัวแทน (Representative Democracy) ที่ประเทศต่างๆ ทั่วโลกยึดถือเป็นต้นแบบมี 4 ระบบหลัก คือ ระบบรัฐสภา (Parliamentary System) แบบอังกฤษ และระบบประธานาธิบดี (Presidential System) แบบสหรัฐอเมริกามาก่อน ซึ่งต่อมาฝรั่งเศส และเยอรมนีได้นำไปสร้างนวัตกรรมระบบกึ่งประธานาธิบดี (Semi-Presidential System) แบบฝรั่งเศส และระบบรัฐสภาประยุกต์ (Applied Parliamentary System) แบบเยอรมนี โดยมีการประยุกต์ใช้ให้ เหมาะสมตามบริบททางการเมือง และสังคมของแต่ละประเทศที่แตกต่างกันออกไป (เชาวนะ ไตรมาศ, 2546)

ประเทศแถบเอเชีย ตัวอย่างเช่น ในปี พ.ศ. 2455 ดร.ขุนยัตเซ็น บิดาแห่งการปฏิวัติจีน ผู้สถาปนาสาธารณรัฐจีนให้เป็นประชาธิปไตยประเทศแรกในเอเชียเมื่อ 100 กว่าปี ได้สร้างนวัตกรรมการ ปกครองระบอบประชาธิปไตยในกรอบรัฐธรรมนูญห้าอำนาจ (The Five Powers Constitution) ซึ่งสาธารณรัฐจีน (ไต้หวัน) ได้รับมรดกระบอบประชาธิปไตยรูปแบบนี้ มาครบรอบ 102 ปี แห่งการสถาปนาไต้หวันเป็น สาธารณรัฐในปี 2556 (Economist Intelligence Unit, 2556) โดยมีรากฐานระบอบประชาธิปไตยที่มีพัฒนาการ ก้าวหน้า และเอกลักษณ์เฉพาะที่เหมาะสมกับบริบทสังคมการเมืองของไต้หวัน เช่นเดียวกับฝรั่งเศส และ เยอรมนี โดยมีรูปแบบวิธีการเลือกตั้งดังนี้ ได้แก่ การเลือกตั้งประธานาธิบดีของสหรัฐอเมริกา ที่ใช้

ระบบ คณะผู้เลือกตั้ง (Electoral College) ซึ่งหมายถึง ผู้แทนราษฎรของแต่ละรัฐที่จะเป็นผู้เลือกตั้งประธานาธิบดีและรองประธานาธิบดีแทนราษฎรในรัฐของตน ในอดีตพวกกลุ่มผู้แทนเหล่านี้ถือว่าเป็นชนชั้นนำและเป็นผู้มีโอกาสตัดสินใจในการเลือกตั้งอย่างแท้จริง แต่ในปัจจุบันพวกผู้แทนกลุ่มนี้ต้องทำตามนโยบายของพรรคของตน ถ้าพรรคของตนสนับสนุนใครก็ต้องเลือกคนนั้น จำนวนผู้แทนของรัฐใดจะมีผู้แทนเท่าใดถือเอาจำนวนของผู้แทนของรัฐนั้นในวุฒิสภา (the Senate) และสภาผู้แทนราษฎร (the House of Representatives) ร่วมกัน (โกสินทร์ วงศ์สุรวัฒน์, 2517)

ปัญหาของประชาธิปไตยแบบผู้แทน

ประชาธิปไตยทางอ้อมหรือโดยผู้แทนซึ่งเป็นรูปแบบที่เปิดโอกาสให้ประชาชนสามารถเลือกผู้แทนของตนเพื่อไปใช้อำนาจอธิปไตยแทนตนหรือบริหารประเทศแทนตนโดยตั้งอยู่บนหลักสมมติฐานที่ว่าผู้แทนราษฎรซึ่งประชาชนเลือกนั้นเป็นตัวแทนของประชาชนแต่ในความเป็นจริงผู้แทนอาจ ผลประโยชน์ผูกพันกับวิธีการที่ให้ประโยชน์แก่ตนเองหรือแก่พรรคการเมืองของตน แม้ว่าประชาธิปไตยจะเป็นรูปแบบการปกครองล่าสุด และเป็นที่ยอมรับมากที่สุด แต่ก็ยังพบปัญหาต่างๆ ในรูปแบบการปกครองนี้ เช่น

1. ประชาธิปไตยก่อตั้งขึ้นใหม่ในบางประเทศด้วยแรงกดดันจากต่างชาติ โดยไม่ใช้ความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง ประชาชนไม่มีความรู้ ความเข้าใจวิถีประชาธิปไตย หรืออาจขัดกับวัฒนธรรมจนไม่อาจยอมรับได้ส่งผลให้มีประชาธิปไตยแต่เพียงรูปแบบ ไม่มีวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย ทำให้สังคมวุ่นวายซุลมุน การพัฒนาประเทศชะงักงัน

2. การเปลี่ยนรัฐบาลบ่อยครั้งรัฐบาลที่เลือกตั้งมาได้มักเป็นรัฐบาลผสมที่ถูกจัดตั้งขึ้นบนพื้นฐานของการรวมตัวกันเพื่อประคับประคองอำนาจเสียงข้างมาก ไม่ใช่เป็นการรวมตัวเพราะอุดมการณ์ ทำให้รัฐบาลไม่มั่นคง ขาดเสถียรภาพทางการเมืองซึ่งนำไปสู่เสถียรภาพทางเศรษฐกิจ รวมทั้งการที่รัฐบาลชุดใหม่ที่เข้ามาบริหารมักจะเปลี่ยนแปลงนโยบายภายในประเทศ และนโยบายต่างประเทศจากรัฐบาลก่อนหน้าเสมอซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการส่งเสริมการลงทุน และชะลออัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจประเทศ

3. ระบบประชาธิปไตยไม่สามารถที่จะกำจัดความเหลื่อมล้ำทางสังคมได้เมื่อเวลาผ่านไปความมั่งคั่งและรายได้กระจุกตัวอยู่ในหมู่เศรษฐีและความเหลื่อมล้ำนั้นก็ยังคงเพิ่มขึ้นทุกขณะอีกด้วยนับเป็นการพิสูจน์ให้เห็นถึงความล้มเหลวในทางทฤษฎีของระบอบประชาธิปไตย นับวันความเหลื่อมล้ำระหว่างคนรวยกับคนจน และประเทศรวยกับประเทศยากจนยิ่งห่างกันมากขึ้นเรื่อย

4. รัฐบาลประชาธิปไตยที่มาจากการเลือกตั้งหลายแห่ง ยังมีการฉ้อราษฎร์บังหลวง ซึ่งเป็นปัญหาที่กัดกร่อนความชอบธรรมของประชาธิปไตย (จิระโชค (บรรพต) วีระสัย และคณะ, 2543)

รูปแบบการปกครองแบบประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม

โดยทั่วไปรูปแบบต่างๆ ของระบบประชาธิปไตยที่ใช้กันอาจแบ่งได้เป็น 3 รูปแบบใหญ่ๆ ได้แก่ ประชาธิปไตยทางตรงซึ่งเป็นระบบที่ให้ประชาชนซึ่งเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยเป็นผู้ใช้อำนาจอธิปไตยนั้นด้วยตนเองหรือร่วมใช้อำนาจอธิปไตยโดยประชาชนสามารถเป็นผู้ริเริ่มและเป็นผู้มีสิทธิตัดสินใจในขั้นสุดท้ายกล่าวคือให้ประชาชนในรัฐสามารถออกเสียงต่อกิจการบ้านเมือง หรือกฎหมายต่างๆ โดยตรง แต่อย่างไรก็ตามเมื่อรัฐเจริญขึ้นและประชาชนในแต่ละรัฐมีจำนวนมากขึ้น การที่จะให้ประชาชนแต่ละคนเข้าไปใช้อำนาจเช่นนั้นย่อมเป็นไปได้จึงเกิดระบบที่ 2 คือประชาธิปไตยทางอ้อมหรือโดยผู้แทน ซึ่งเป็นรูปแบบที่เปิดโอกาสให้ประชาชนสามารถเลือกผู้แทนของตนเพื่อไปใช้อำนาจอธิปไตยแทนตนหรือบริหารประเทศแทนตน โดยตั้งอยู่บนหลักสมมติฐานที่ว่าผู้แทนราษฎรซึ่งประชาชนเลือกนั้นเป็นตัวแทนของประชาชนแต่ในความเป็นจริงผู้แทนอาจมีผลประโยชน์ผูกพันกับวิธีการที่ให้ประโยชน์แก่ตนเองหรือแก่พรรคการเมืองของตนทำให้การแสดงออกซึ่งอำนาจอธิปไตยของผู้แทนราษฎรเหล่านั้นไม่ตรงกับเจตนาส่วนรวมของประชาชนได้ดังนั้นเพื่อให้ประชาชนยังคงเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยอย่างแท้จริงจึงเกิดแนวคิดใหม่ในเรื่องประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมขึ้นซึ่งถือเป็นระบบย่อยของระบบประชาธิปไตย ซึ่งเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นสำคัญไม่เฉพาะแต่การเลือกตั้งตัวแทนให้ปฏิบัติหน้าที่แทนตนทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่นเท่านั้น หากแต่ยังรวมถึงการมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจต่างๆ ของรัฐบาลซึ่งจะส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่และวิถีชีวิตของประชาชนให้สามารถหาทางออกที่เหมาะสมที่สุดโดยสันติวิธีในการแก้ปัญหาหรือพัฒนาอันจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน โดยที่ยังเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจเรื่องต่างๆ เช่น การเปิดช่องทางให้ประชาชนมีส่วนร่วมรับรู้ข้อมูลข่าวสาร ความเคลื่อนไหวและความคืบหน้าของการบริหารจัดการประเทศโดยผู้ที่ทำหน้าที่แทนประชาชนหรือ การเปิดโอกาสให้ประชาชนร่วมแสดงความคิดเห็นและให้ข้อมูลแก่ผู้ที่ทำหน้าที่แทนตนเพื่อใช้ประกอบการตัดสินใจในเรื่องต่างๆ รวมทั้งการที่ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการตรวจสอบและถอดถอนผู้ที่ทำหน้าที่แทนประชาชนซึ่งขาดประสิทธิภาพบกพร่องต่อหน้าที่หรือไม่สุจริตแล้วแต่กรณีสรุปได้ว่าเป็นประชาธิปไตยที่ผสมผสานแนวความคิดโดยเปิดโอกาสให้ประชาชนเลือกตัวแทนเข้ามาทำหน้าที่แทนประชาชนและให้สิทธิ์แก่ประชาชนในการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองได้ เช่น การถอดถอนการเสนอร่างกฎหมาย หรือการประชามติ (ญาคิ ไหวติ, 2519)

ปัญหาของประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม

เมื่อใดประชาชนหรือกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ เรียกร้องที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการการตัดสินใจ การเลือก นโยบาย หรือปฏิบัติตามนโยบายเพิ่มมากขึ้น และในขณะที่เดียวกันรัฐและปัจจัยอื่นที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมในทางการเมืองได้พัฒนาอยู่ในระดับ

หนึ่ง ก็เพิ่มรูปแบบหรือวิธีการและขยายขอบเขต หรือจำนวนและกลุ่มของประชาชนที่มีส่วนร่วมในทางการเมือง มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม กล่าวคือ การเรียกร้องทางการเมืองโดยพรรคการเมืองกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ ผู้แทนในรัฐสภา และประชาชนทั่วไป ทำให้เกิดความหลากหลายในทางการเมือง เกิดการต่อรองทางการเมืองระหว่างผู้นำด้วยกันเอง และระหว่างผู้นำกับกลุ่มผู้เรียกร้อง เป็นการผลักดันและกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาสมรรถนะทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ให้สัมพันธ์กับความต้องการของสังคมโดยรวม

แต่อย่างไรก็ตาม หากการรื้อระดมทางสังคมกับการพัฒนาทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และปัจจัยอื่นที่เกี่ยวข้องกับการให้สิทธิมีส่วนร่วมในทางการเมืองไม่มีความสมดุลหรือไม่สอดคล้องกัน ก็จะก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ มากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมประชาธิปไตยในประเทศที่กำลังพัฒนารวมถึงประเทศไทยด้วย ที่มักจะเกิดความสับสนทางการเมืองอันเนื่องจากการขยายรูปแบบหรือวิธีการและขอบเขต หรือจำนวนและกลุ่มของประชาชนผู้มีสิทธิมีส่วนร่วมในทางการเมืองของประชาชน ถ้าไม่มีสถาบันทางการเมืองที่มีประสิทธิภาพเข้ามาแก้ไขปัญหา ก็มักจะเกิดความวุ่นวายทางการเมืองได้ง่ายๆ หรือประชาชนอาจจะเข้ามีส่วนร่วมในทางการเมือง ตามที่การขยายรูปแบบหรือวิธีการและขอบเขต หรือจำนวนและกลุ่มของประชาชนผู้มีสิทธิมีส่วนร่วมในทางการเมืองนั้นๆ น้อยเกินความคาดหมาย หรืออาจจะก่อให้เกิดผลในเชิงลบต่อการพัฒนาทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมได้มากกว่าผลในเชิงบวกที่ได้จากการมีส่วนร่วมของประชาชน อย่างไรก็ตามในกระบวนการทางการเมืองมีปัจจัยอื่นอีกมากที่เป็นตัวแปรทำให้เกิดกระบวนการและพฤติกรรมเบี่ยงเบน ซึ่งอาจทำให้ประชาชนไม่ได้ใช้สิทธิมีส่วนร่วมในทางการเมืองตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ (คณัย ไชยโยธา:2548)

สรุป

การปกครองในระบอบประชาธิปไตยทางตรงสมัยใหม่ หรือประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม ประชาชน คือผู้ขับเคลื่อน ประชาชนจำเป็นต้องเข้าไปมีบทบาทในเรื่องของบ้านเมืองมากขึ้น และมีรัฐเป็นผู้ขยายช่องทาง การมีส่วนร่วมของประชาชนรวมทั้งส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ คิด และตัดสินใจร่วมกัน โดยมีรัฐธรรมนูญเป็นกรอบกติกาที่จะนำไปสู่เป้าหมาย แม้ว่ารัฐธรรมนูญที่ดีคือปัจจัยสำคัญในการสร้างรากฐานที่มั่นคงของการเมืองภาคประชาชนในระบอบประชาธิปไตย แต่รัฐธรรมนูญก็เป็นเพียงกฎกติกา หากผู้ใช้ไม่เคารพกฎกติกาไม่ยอมรับในความเสมอภาคของบุคคล ไม่วิพากษ์วิจารณ์บนพื้นฐานของเหตุผล และไม่มีสำนึกรับผิดชอบ ต่อส่วนร่วม การปกครองระบอบประชาธิปไตยย่อมไม่ประสบความสำเร็จ ดังนั้น ประชาชนต้องมี “ความเป็นพลเมือง” เป็นผู้ที่ตระหนักรู้สิทธิ เสรีภาพ และหน้าที่ของตนเอง รวมทั้งมีความรับผิดชอบต่อบ้านเมือง ในขณะที่นักการเมืองและผู้บริหาร ประเทศจะต้องใช้อำนาจที่ประชาชนมอบให้อย่างเป็นธรรมมีสำนึกรับผิดชอบต่อสาธารณะ และมีจริยธรรมทาง การเมือง

ซึ่งต้องมีมาตรฐานที่สูงกว่าบุคคลทั่วไป เนื่องจากเป็นผู้ที่เข้ามาอาสาทำงานให้ประชาชนและประเทศชาติ ประสบการณ์การเมืองในอดีตได้สะท้อนให้เห็นแล้วว่าการเปลี่ยนแปลงโดยใช้รัฐธรรมนูญเป็น เครื่องมือเพียงอย่างเดียว ไม่ได้สร้างความเป็นประชาธิปไตยที่แท้จริงและยั่งยืนให้เกิดขึ้นได้ การร่วมกันสร้าง วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย และการพัฒนาการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน จะเป็นสิ่งที่ช่วยสร้างการเมืองที่เป็นปัจจัยเกื้อหนุนต่อการพัฒนาประเทศและสังคมไทยให้ยั่งยืนได้อย่างแท้จริง

เอกสารอ้างอิง

- กมล สมวิเชียร. (2517). ประชาธิปไตยกับสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช.
- กระมล ทองธรรมชาติ และคณะ. (2531). การเมืองและการปกครองไทย. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช.
- โกสินทร์ วงศ์รวิวัฒน์. (2517). เรื่องของรัฐธรรมนูญและการเลือกตั้ง. กรุงเทพมหานคร : แพรววิทยา.
- จิรัช (บรรพต) วีระสัย และคณะ. (2543.) รัฐศาสตร์ทั่วไป. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช. (2523). ประชาธิปไตย สังคมนิยม คอมมิวนิสต์กับการเมืองไทย. กรุงเทพมหานคร :ดวงดีการพิมพ์.
- ญาติ ไหวดี. (2519). การปกครองของไทย. กรุงเทพมหานคร :บุญชัยการพิมพ์.
- ณัชชาภัทร อุ่นตรงจิตร. (2547). รัฐศาสตร์เบื้องต้น. กรุงเทพมหานคร : ด้านสุทธาการพิมพ์.
- दनัย ไชโยธธา. (2548). การเมืองและการปกครองของไทย. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.
- ธานินทร์ กรัยวิเชียร. (2520). ระบบประชาธิปไตย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา.
- อุทัย หิรัญโต. (2542). สารานุกรมศัพท์ทางรัฐศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.
- ไชยันต์ ไชยพร. (2542). บทความปรัชญาการเมืองว่าด้วย:กำเนิดประชาธิปไตยเอเธนส์: การเมืองในประวัติศาสตร์และประวัติศาสตร์ในการเมือง” รัฐศาสตร์สาร. 21(1), 149-210.